

мер один всех исламских фундаменталистов. Вокруг Ирака разразились такие скандалы, как пытки в тюрьме Абу-Грейб, тайные тюрьмы в Европе стали следствием борьбы с терроризмом. В США прошедшие предварительные президентские выборы – праймериз показали, что иракский вопрос, его решение является ключевым в программных планах кандидатов на пост президента. Но в любом случае уже не Джордж Буш-младший будет решать эту проблему.

ЛИТЕРАТУРА

1. Борисюк В. США от выборов до выборов.// Мировая экономика и международная жизнь, 2005, №4.

2. Суржанский А. Демократы собираются взять реванш //Эхо планеты, 2006, №44-45.
 3. Сигов Ю. Демократы празднуют победу: как изменится внешняя политика США//Деловая неделя, 2006, 10 ноября.
 4. www.usa.gov/
 5. www.svobodanews.ru.
 6. Журавлева В.Ю. Президент и Конгресс: перетягивание каната власти // США*Канада: экономика, политика, культура, 2005, №10
 7. www.newsru.com.
 8. www.inosmi.ru.
 9. Пахомов А. Силы коалиции в Ираке тают.// Эхо планеты. 2006, №3.

Адаева А.Д., аға оқытушысы
 Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты

ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ ИНТОНАЦИЯ МӘСЕЛЕСІ

Жалпы тіл білімінде интонацияға арналған еңбектер өте көп. Сондықтан оның айналасында да пікірталас тудырып жүрген мәселелер көптеп кездеседі.

Түркі фонетикасында сөйлемнің негізгі коммуникативтік типтерінің интонациялық ерекшеліктерін семантикалық аспектіде зерттеген мынадай ғалымдар бар: қазақ тілінде Н. Түркбенбаев, өзбек тілінде З. Ахмедов, қарақалпақ тілінде П. Бекімбетов, татар тілінде Р. Балтаев, қырғыз тілінде Р. Чановский, азербайжан тілінде Ф.Гаджиева.

Н.Түркбенбаев сұраулы сөйлемдердің интонациясын эксперименталды-фонетикалық тұрғыдан зерттеген еңбегінде интонацияны профессор В.А. Артемовтың берген түсініктемесін басшылыққа ала отырып, сөйлемнің мағыналық бөлшегі, оның коммуникативтік мағынасы, синтаксистік құрылымы және лексикалық құрамы нақты бір мазмұнға ие болған жағдайда яғни осылайша сөйлемді фра-

заға айналдыратын ауызекі сөйлеу *тіліндегі* құбылыс ретінде анықтаған (Интонация простых вопросительных предложений в казахском языке А., 1971,21б.).

З. Базарбаева докторлық жұмысында (Қазақ тілінің интонациялық жүйесі. А., 1997) интонация мәселесінің ғылыми тұрғыдан зерттелу тарихын екі кезеңге бөліп қарастырған: ХІХ ғасырдың соңынан ХХ ғасырдың 40 жылдарына дейін және сол кезден бүгінгі күнге дейін. Бірінші кезеңде интонацияның жалпы мәселелері, оның тілдік нысан ретінде қаралуы, қызметі мен құрылымы зерттеле басталды (К. Пайк, Ж Армстронг, И. Уорд т.б.). Екінші кезеңде пневматикалық құрал ойлап табылды, оның мүмкіншіліктерінің шектелуі болғанына қарамастан, тіл білімінің фонетика саласында эксперименттік әдісті кеңінен қолдануға жол ашты (шетелдік ғалымдар В.А. Богородицкий, В.И. Всеволодский-Гернгросс, А. Пешковский, В.А. Артемов, С. Карцевский,

Л.В. Щерба, Н.С. Трубецкой, отандық ғалымдар Н.Түркбенбаев, Ә. Нұрмаханова т.б.).

Ал. академиялық грамматикада (Қазақ грамматикасы, Астана, 2002, 106 б.) З. Базарбаева интонацияның негізгі компоненттерін атап, жалпы тіл білімінде интонация сөйлемді сомдайтын ең маңызды әмбебап факторлардың бірі болып саналатынын, оның компоненттерінің сөйлемнің әр алуан түрлерін түзіп, дифференциалауда және бір-бірінен айырып ажыратуда орны ерекше екендігін көрсеткен, З. Базарбаеваның ойы бойынша, интонация ұғымының әр түрлі түсіндірілуі ғалымдардың аталмыш мәселені әр қырынан қарастыруына байланысты екен, мысалы, бір зерттеушілер оның сыртқы формалық жағынан, енді екіншілері оның мазмұнына, функциясына ғана көңіл аударғандығынан деп тұжырымдайды, «Басқа фонетикалық құбылыстармен салыстырғанда, интонация жалпы мазмұнмен өте тығыз байланысты және синтаксистік тұрақты құрылымдарға қарағанда, онда абстрактілік сипат айқынырақ, Тіл білімінде интонацияны зерттеуде үш түрлі бағыт бар (синтаксистік, фонетикалық және фонологиялық). *Синтаксис* бағыттағылар интонацияны синтаксис көлемінде ғана қарастыру керек деп санайды. Себебі, олардың пікірінше, интонация синтаксистік мағынаны, синтаксистік қатынастар мен байланыстарды қамтиды. *Фонетикалық* бағытты ұстанғандар интонацияны сөйлеу тілінің жалпы ағысын қамтып, оның сөйлемдерін, синтагма, фразалардың басқа да фонетикалық майда бөлшектерін қалыпқа түсіріп, тиянақтап, оның үстіне олардың бәрінің басын қосып, бөлшектерден тұратын әуенін шашыратпай бір күрделі байламға келтіретін

құбылыс деп есептейді. Ал *фонологиялық* бағыттың өкілдері интонацияны қарама-қарсы, яғни бір-бірінен айырмашылығы бар бөлек жүйелер ретінде алып қарайды. Егер сегменттік фонологияда фонемалардың «қарама-қарсылығы» оларда белгілі бір сипатты белгінің бар не жоқ болуына негізделсе, суперсегменттік фонологияда қарама-қарсылықтың, яғни айырмашылықтың механизмі басқаша: жоғарылау-төмендеу, жылдамдық-баяулық, болымды-болымсыз, тағы сондайлар болып келеді (106-б.).

Б. Мурзалина докторлық диссертациясында интонацияны сөйлеуші мен тыңдаушы сойлеу тізбегінен сөйленісін және оның мағыналық бөлшектерін бөле алатын, сонымен бірге айтушының өзінің субъектілі қатынасын сөйленіс *мазмұнына* көрсете алатын тілдің дыбыстық құралы ретінде таниды (Коммуникативная природа интонаций в сопоставительном освещении. А., 2003,3-б.)

Төмендегі сөздіктен берілген қай анықтаманы алсақ та, барлығында интонацияның синтаксистік қызметі баса айтылған, яғни интонацияны тек синтаксис шеңберінде ғана қарастыруға болатындығы айқын көрініп тұр, Мұнда интонацияның шектес құбылыс екені жайында пікір айтылмаған. Бірақ бүгінде көптеген әдебиеттерде интонацияны жеке бір сала ретінде бөліп шығарып интонология деген тіл білімінің жеке, дербес бір саласында қарастырып жүр. Осындағы бірінші сөздік пен үшінші сөздік интонацияның фонетикалық құбылыс екендігін мойындап тұр, ал екінші, төртінші, бесінші сөздік берген анықтамалар бірдей, яғни интонацияны тек синтаксис саласының құбылысы ретінде қарастырған.

Анықтамалар	Атауы/авторлары	Белгілері
Интонация (лат. intonare-қатаң, қатты айту) - өзара байланысты сөйлеу элементтерінің жиынтығы: сөйлеу әуені, интенсивтілігі созылықтылығы және сөйлеу қарқыны мен тембрі. Интонация сөйлеуді қалыптастырудың және оның мағынасын айқындаудың маңызды құралы.	Тіл білімі сөздігі/Жалпы ред. Э.Сұлейменова. Алматы, 1998,148-б.	Сөйлеу элементтерінің жиынтығы, сөйлеудің мағынасын айырудың маңызды құралы.
Интонация (лат. Intono-дауыстау, intonare-қатты айту, қаттырақ дауыстап айту) - сөйлемнің ажырамас бөлігі, дауыс сазының бірде көтеріңкі жоғарылап, бірде төмендеп бәсеңдеуіне, сөйлемнің ритмикалық - мелодиялық жағына қатысы бар құбылыс, сөйлемде синтаксистік мағына білдіруші және сөйлемге эмоционалды-экспрессивті реңк беруші құралдың бірі.	Қазақ тілі. Энциклопедия. Алматы, 1998, 159-б.	Синтаксистік мағына білдіруші, эмоционалды-экспрессивті реңк.
Интонация (лат. Intonatio-қатты айтылатын) – мелодия, интенсивтілік, ұзақтық, сөз темпі, айту тембрі сияқты бір-бірімен байланысты сыңарлардың бірлігі.	Лингвистикалық түсіндірме сөздік. А.Салкынбай, Е. Абақан,1998, 99 б.	Сөйлеу мелодиясы немесе айту сазы.
Интонация – сложный комплекс просодических элементов, включающих мелодику, ритм интенсивность, темп, тембр и логическое ударение, служащий на уровне предложения для выражения как различных синтаксических значений и категорий, так и экспрессивных и эмоциональных коннотаций.	О. Ахманова. Словарь лингвистических терминов. М., 2004, 180б.	Сөйлемге синтаксистік мағына беруші, эмоционалды-экспрессивті коннотация.
Интонация (лат. intonare - громко произносить). Ритмико-мелодическая сторона речи, служащая в предложении средством выражения синтаксических значений и эмоционально-экспрессивной окраски.	Д.Э.Розенталь, М.А.Теленкова. Словарь-справочник лингвистических терминов. М., 1976, 334б.	Синтаксистік мағына беруші, эмоционалды-экспрессивті реңк.

Әзиза Нұрмаханова айтушы пікірінің дәлдігін, өткірлігін, жігерін, күшін беруде интонацияның қызметі айрықша екендігін баса айтып, интонация сөйлемге жан бітіріп қана қоймай, оның қарым-қатынастық қызметін күшейте түсетіндігін баса айтқан: «Интонация сөйлемді тиянақтап қана қоймай, оны түрлерге бөліп, бірінен-бірін ажыратады, «Айтылу мақсатына қарай сөйлем түрлері» деген термин тек хабарлы, сұраулы сөйлемдерге ғана қолдануға болса, ал оның басқа түрлерінің мағынасын ашуға келмейді. Айтушы хабарлау арқылы түсіндіру мақсатына жетсе, сұраушы жауап алу арқылы мақсатына жетеді. Ал, бұйрықты, лепті сөйлемдерде мақсаттан гөрі бұйыруды, өтінуді, өкінішті, аянышты, ызаны, таңырқауды білдірушілік әр түрлі сезімге, эмоцияға байланысты екендігі белгілі. Демек, «айтылу мақсаты» деген термин барлық сөйлемдерді бір-бірінен ажыратуға тән

бола алмайды. Оның үстіне сөйлемдердің мағына жақтарын көбірек қамтыса да, грамматикалық жасалу тәсілдерін қамтымайтын сияқты көрінеді» (Түркі тілдерінің салыстырмалы грамматикасы, А. 1971, 157-6.)

«Сөйлемнің интонациясы, яғни оны айтудағы дауыс ырғағы сөйлемнің мағынасына байланысты, соған орай болып келеді. Керісінше, сөйлемнің мағынасын оның айтылу ырғағы, интонациясы арқылы ажыратуға, дұрыс түсінуге болады. Мағына мен интонация бұл жерде бір-бірімен тығыз байланысты, Адам сөйлегенде, біреуге белгілі бір жайды хабарлау немесе өзіне белгісіз бірдемені сұрау болмаса тыңдаушының назарын белгілі бір нәрсеге аудару, үндеу т.б. мақсатпен сөйлейді, Сөйлемдердің осы белгілеріне, яғни интонациялық (айтылу сазына) белгілеріне сүйеніп, оларды хабарлы, сұраулы, лепті деп, үшке бөлеміз» дейді Ә. Хасенов (Жай

сөйлемдер синтаксисін оқытудың кейбір мәселелері, А.1957. 5-63 Міне, мұнда да ғалым сөйлемдерді типтеріне жіктеу барысында олардың ең бірінші интонациялық айырмашылықтарын ескеру қажет екендігін айтады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Базарбаева З. Қазақ тілінің интонациялық жүйесі. - Алматы, 1996.

2. Түркбенбаев Н. Интонация простых вопросительных предложений в казахском языке. - Алматы, 1971.
 3. Мурзалина Б. Коммуникативная природа интонаций в сопоставительном освещении. Алматы, 2003.
 4. Жиенбаев С. Сөйлемнің тыныс белгілері. - Алматы, 1940.
 5. Әбілкаев А. Қазақ тіліндегі төл сөз бен төлеу сөз. - Алматы, 1956.

Агеева С.В., ст.преподаватель

Нидерер В.Г., студентка

Костанайский государственный педагогический институт

**ПРОБЛЕМЫ СТУДЕНТОВ
 В СФЕРЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА**

Безусловно, физкультура нужна всем! Но одни могут заниматься в основной группе, другие - в специальной, третьи - в группе лечебной физкультуры. Но, к сожалению, почему-то в последнее время редко в какой организации образования есть спецгруппы и группы ЛФК.

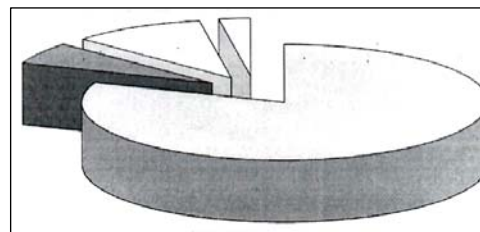
По статистике медицинских осмотров первокурсников, в последние годы появилась стойкая тенденция к увеличению числа студентов, отнесенных к специальной медицинской группе и даже полностью освобожденных от физкультуры.

Проводимые обследования первокурсников выявляют, что 13,2% студентов отнесены к специальной медицинской группе, а 9,9% человек вообще освобождены от занятий физкультурой. Среди заболеваний преобладает патология опорно-двигательной, сердечно-сосудистой и дыхательной систем, заболевания желудочно-кишечного тракта и др.

Такая тревожная статистика не может не привлекать внимание общественности и руководства ВУЗов к проблеме физического здоровья студентов. Кроме негативных показателей, принесенных со школы, в ВУЗе добавляются еще новые: межличност-

ные отношения с преподавателями и одноклассниками, проблемы проживания в общежитии, резкое изменение образа жизни, нередко с приобретением вредных привычек, умственные и эмоциональные перегрузки, связанные с учебным процессом.

Распределение студентов по физкультурным группам

D основная ■ подготовительная
 D специальная □ освобождены

Проведенный анализ самочувствия первокурсников некоторых факультетов на основе самооценки показал, что у 95% обследованных присутствуют жалобы, характеризующие снижение общей жизненной энергии организма (повышенная сонливость, ощущение слабости, усталость, вялость, головные боли); у 52% жалобы ревматического характера (боли в суставах и конечностях, шее, пояснице, спине); у 40% жалобы на боли в желудке.